

1-TOM, 12-SON

FERDENANT DE SOSSURE HAYOTI VA IJOD YO'LI

Madiyeva Madina Yusupovna

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Xorijiy tillar kafedrası o'qituvchisi

Allamurodova Umida Baxtiyor qizi

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

pedagogika va ijtimoiy fanlar fakulteti

Filologiya tillarini o'qitish ingliz tili yo'nalishi 1-22 guruh talabasi

E-mail: umidaallamurodova988@gmail.com

Tel: 904108232

Annotatsiya: Ushbu maqolada Shvetsaryalik olim Ferdenant De Sossure hayoti va ijod yo'li haqida ma'lumotlar va olim asarlaridagi ko'plab iqtiboslar va muhokamalar haqida ma'limotlar keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: *tilshunoslik*, tadqiqotlar, nutq, fiziologik, sinxron, Hind-evropa tillari, ilm-fanning "otasi", nutq faolligi.

Ferdinand De Sossyur (1857-1913) 1857 yilda Shveytsariyada tug'ilgan tilshunos edi. U yoshligidanoq ushbu fanni o'rganishga qiziqish bildirgan bo'lsa-da, u o'z ishini falsafa yoki fizika singari boshqalar bilan birlashtirgan. Tilga va uning rivojlanishiga bo'lgan qiziqishi uni Hindistonning qadimgi tili bo'lgan yunon, lotin va sanskrit tillarini o'rganishga olib keldi. Sossyure Parijda va o'limigacha Jenevada professor bo'lgan. Aynan o'sha so'nggi shaharda u o'zining nazariyalarining ko'pini ishlab chiqqan, garchi u hech qachon nashr qilmagan bo'lsa ham. Aslida, uning o'limidan keyin uning ishini ommalashtirish uchun uning sobiq shogirdlari javobgar bo'lishgan. Ushbu talabalar nashr etishga muvaffaq bo'lgan kitob, *Umumiy tilshunoslik kursi*, lingvistik tadqiqotlarning o'zgarishini anglatardi. Sossyure strukturalizmning tashabbuskori bo'lib, uning ishorasi nazariyasi yoki nutq va til o'rtasidagi farq kabi muhim hissa qo'shgan. Uning ishining eng muhim nuqtasi - tilni butun jamiyat tomonidan qabul qilingan kombinatsiya qoidalari tizimi sifatida ko'rib chiqishdir. Aynan mana shu qabul butun ishtirok etgan jamoaga bir-birini tushunishga va muloqot qilishga imkon beradi. Ferdinand talabalik hayotini Bern shahri yaqinidagi Xofvil kolejida boshladi. U 13 yoshida Jenevadagi Martine institutiga o'qishga kirdi, u erda u yunon tilini o'rgatishni boshladi. Aynan shu markazda uning tilshunoslikka bo'lgan didi paydo bo'la boshladi.

1875 yilda u Jeneva Universitetida ikki semestrni fizika va kimyo mutaxassisliklarini tanlab oldi, buni mutaxassislar uning oilasining ilmiy an'alariga

1-TOM, 12-SON

bog'lashdi. Biroq, u ushbu fanlarni tilni o'rganishga bo'lgan qiziqishini yo'qotmasdan, falsafa va san'at tarixi bilan almashtirdi.

Sossyure o'z tadqiqotlarida ta'kidlagan asosiy ikkiliklardan biri bu til va nutq o'rtasidagi bog'liqlikdir. Garchi ular bir-biriga o'xshash tuyulsa-da, farq tilshunos uchun aniq edi. Shunday qilib, til jamiyat tomonidan o'rnatiladigan va shaxs uchun begona bo'lgan belgilar tizimi bo'lar edi. O'z navbatida, nutq individual harakatdir.

Shu tarzda, til butun jamiyat tomonidan o'rnatilgan tovushlar va yozma harflarga ma'no berish uchun tuzadigan shartnomadan boshqa narsa emas (jim va ko'rinmas). Hamma narsa bir xil narsani tushunishi uchun "mushuk" ma'lum bir hayvonni nazarda tutadi, degan qarorga kelgan bitim. Boshqa tomondan, nutqda bu ko'proq heterojendir, chunki bu har bir shaxs muloqot qilish uchun foydalanadigan iroda harakatini anglatadi. Ushbu ikkilamchi tilning o'ziga emas, balki uni o'rganadigan fanga ishora qiladi. Tilshunoslik, bu holda, vaqtga qarab sinxron yoki diaxronik bo'lishi mumkin. Sossyure ko'ra, til tushuncha sifatida ma'ruzachilar ongida mavjud. Demak, biz uning elementlarini faqat ma'lum bir vaqt bilan bog'liq holda o'rganishimiz mumkin. Shunday qilib, hikoyaning turli qismlarini aralashtirish mumkin emas edi, chunki vaqt tilning o'zgarishiga olib keladi.

Tilni o'rganishning ushbu usuli, ma'lum bir davrda uning shakliga e'tibor qaratib, **Sussyure** sinxron deb atagan. Agar epoxa, diaxronik tizim hisobga olinmasa, Sossyure tilshunoslikni tizim sifatida o'rganib bo'lmaydi. Ko'pchilik uni XX asrning 20-asr boshidagi jahon tilshunoslik inqirozini bartaraf etishga ko'maklashibgina qolmay, o'tgan asrdagi insonparvarlik g'oyalariga jiddiy ta'sir ko'rsatdi, chunki u XX asrning lingvistik ilm-fanining "otasi" deb ataydigan tilshunoslikning eng yorqin onlaridan biri deb hisoblaydi. Shuning uchun biz ushbu shaxsning kontseptsiyasini bag'ishlashga [qaror qildik](#), maqolalardan biri uchun juda foydali bo'ladi. Birinchidan, Ferdinand de Saussurening butun lingvistik kontseptsiyasi tabiatning belgilarini va tilning tizimli xususiyatlarini asoslaydi, va uning asosiy ishi "Umumiy tilshunoslik kursi" deb nomlanadi." Umumiy tilshunoslik kursi" muallifi vafot etgandan so'ng uning mualliflari Albert Seshe va Charlz Bally vafot etgandan keyin nashr etilgan va Saussurening Jenevadagi universitetda o'tkazgan ma'ruzalari materiallari asos bo'lib olingan. Shunday qilib, [Seshe va Bally](#), ma'lum darajada, bu ishning mualliflari hisoblanadilar - Saussurening o'zi kitobni nashr etishga intilmagan va uning tarkibida va tarkibida katta qismini yuqorida aytib o'tilgan nashriyotlar kiritgan. Shunday qilib, Saussure tomonidan yaratilgan sehgarchilik unga jamiyat hayoti doirasidagi belgilarning hayotini o'rganadigan ilmiy yo'nalish sifatida qaraydi

1-TOM, 12-SON

va ularni boshqaradigan alomatlar va qonunlarning ma'nosini ochib berishning asosiy vazifasi bor. Uning so'zlariga ko'ra, semologiyani bo'limga bog'lash va uni o'z ichiga olgan joy psixolog tomonidan belgilanishi kerak. Tilshunos [boshqa tomondan](#), tilni semihologik hodisalar majmuasidagi mustaqil tizimda qanday qilib ajratilishini bilishi kerak. Til signali tizimlardan biri hisoblansa, tilshunoslik semiologiyaning bir qismi deb atash mumkin. Tilshunoslikning boshqa fanlarning boshqa joylari orasida aniqligi uning semologiyaga bog'liqligi bilan aniq belgilanadi. Umumiy tilshunoslik kursining asosiy g'oyalardan biri so'zlashuv va tilning nutqiy faoliyatdagi farqlari hisoblanadi. Saussurega ko'ra, biz til va nutqni ajratib olayotganimizda, biz quyidagilardir:

Til - bu passiv tarzda qayd etilgan va oldingi aks ettirishni nazarda tutmaydigan funktsiya, mahsulot bo'lib, tahlil qilish faqatgina tasniflovchi faoliyat boshlanganda paydo bo'ladi. Nutq - [bu birinchi navbatda](#), ma'lum birlashuvlar mavjud bo'lgan, so'zlovchi shaxsning til kodini qo'llashi va ikkinchidan shaxsga maqsadga muvofiq kombinatsiyalardan foydalanishga imkon beradigan maxsus psixofizik mexanizm bo'lgan shaxsiy iroda va tushunish akti. Nutq faolligi heterojen xarakterga ega; til - tabiatdagi bir hil hodisa - bu ma'noning akustik usul bilan bog'liq jarayoni bo'lgan muhim belgilar tizimidir. So'zsulaning aytishicha, nutq faoliyati uch qismdan iborat: Jismoniy komponent (ovoz vibratsiyasining tarqalishi)

Fiziologik tarkibiy qism (eshitish organlaridan akustik tasvirlarga yoki akustik tasvirlardan nutq organlariga o'tish) Aqliy element (akustik tasvirlar ovoz bilan mos [kelmaydigan aqliy haqiqatdir](#), jismoniy ovoz haqida aniq bir fikr bor, tushunchalar mavjud)

Til nutq faoliyatidan tashqarida mavjud bo'lmasligi (mustaqil ravishda mavjud bo'lgan organizm emas, oz shaxsiy tug'ilishi, hayoti va o'limiga ega emas), nutq faolligini o'rganish tilni o'rganish [bilan boshlanishi kerak](#), bu har qanday nutqiy hodisaning asosi hisoblanadi tadbirlar va tilshunoslik so'zning to'liq ma'nosida til tilshunoslikdir. Umuman olganda, til barqaror bo'lishga intiladi. Hatto yangiliklar va o'zgarishlardan qochishga harakat qiladi, deyish mumkin, chunki bu tushunmovchiliklar manbai bo'lishi mumkin. Aloqa usuli avlodan-avlodga meros bo'lib, an'analarni yangilikdan ko'ra kuchliroq qiladi. Bu degani, ba'zi o'zgarishlar vaqt o'tishi bilan sodir bo'lmaydi, chunki jamiyat rivojlanib borishi bilan uning tilini ham bunga majbur qiladi. Sossyure biograflarining fikriga ko'ra, u hech qachon o'z

1-TOM, 12-SON

asarlarini yozma ravishda qoldirishni o'ylamagan. Shunchalik ko'p ediki, u universitetda darslarida o'qiyotgan sinflarini yo'q qilish odatiga ega edi.

Bundan tashqari, ekspertlarning so'zlariga ko'ra, uning yozuvlari tobora kamaydi va Jenevadagi so'nggi bosqichida deyarli yo'q bo'lib ketdi.

Uning eng taniqli va unga katta ta'sir ko'rsatadigan ishi chaqirildi Cours de linguistique générale (Umumiy tilshunoslik kursi) muallif vafot etgandan so'ng, 1916 yilda nashr etilgan. Yaxshiyamki, bu asar 20-asrning eng nufuzli asarlaridan biri deb hisoblanganligi sababli, uning ikki shogirdi sinfda va konferentsiyalarda olingan yozuvlarni saralashga va kitob shaklida nashr etishga muvaffaq bo'lishdi.

Sossyure o'z fikrlarini nashr etishga unchalik qiziqmasdi. Shuning uchun, eng muhimlaridan tashqari (uning izdoshlari tomonidan tuzilgan) uning asarlariga misollar kam. Uning dastlabki asarlari orasida Hind-evropa tillaridagi ibtidoiy tovushlar tizimi haqida xotira, doktorlik dissertatsiyasini tugatmasdan oldin nashr etilgan. Ushbu asarida u hind-evropalik ildiz unllilarini qanday tiklash mumkinligini tushuntirib berdi. Ushbu asar va doktorlik dissertatsiyasidan tashqari ba'zi qo'lyozmalar Jeneva kutubxonasida saqlanadi. Uning avlodlari 1996 va 2008 yillarda ushbu muassasaga boshqa hujjatlarni topshirishgan. Nihoyat, tilshunosning o'spirinlik davrida yozgan ba'zi she'rlari va hikoyalari topildi.

Ferdinand de Saussurening tilshunoslik g'oyalari klassik lingvistik uslublarni qayta ko'rib chiqishga sabab bo'ldi va innovatsion strukturaviy lingvistika uchun nazariy asos bo'lib xizmat qildi. Bundan tashqari, Ferdinand de Saussure tilshunoslikdagi ijtimoiy maktabning kashshofi bo'ldi va u yigirma yil davomida Jenevadagi universitetda o'qitgan ko'pgina iqtidorli talabalarni o'qib berdi. **Saussure** XIX va XX asrning boshlarida semiyologiyaning asoslarini q'ygan va Saussurening yondashuvi tilshunoslik [fanidan tashqariga chiqmagan](#), bu esa o'tgan asrdagi gumanitar fikrning eng muhim sohasiga aylandi.

Hulosa; Ferdinant de Sossure til va nutq o'rtasidagi faoliyatni va o'zgarishlarni juda chiroyliy tarzda ochib bergan. Dessosurening (umumiy tilshunoslik) to'plamidagi shogirtlarining ma'sulyati va javobgarlikni o'z bo'yinlariga olganini ko'rib o'sha davirning o'qtuvchiga bo'lgan hurmati, izzati va o'z o'qtuvchisini ezozlashini guvohi bo'lamiz. Uning Parijning Jevena shaharchasida talimini to o'lguniga qadar davom ettirganidan uning o'z kasbiga qanchalik mehri baland ekanligini ko'rib o'rnak olishimiz mumkun.

1-TOM, 12-SON
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Magoun, P. Frensis (1953), "Angliya-sakson rivoyat she'riyatining og'zaki-formulali xarakteri",
2. Bloomsbury ingliz adabiyoti bo'yicha qo'llanma (1990),
3. Uilyam J. (1909), [Ingliz adabiyoti, uning tarixi va ingliz tilida so'zlashadigan dunyo hayoti uchun ahamiyati](#),
4. Oqsoqol Pliniy Naturalis Historia IV kitob. XLI bob [Lotin matni](#) va [Inglizcha tarjima](#).
5. Stenli Brayn Grinfild, Eski ingliz adabiyotining yangi tanqidiy tarixi (Nyu-York: Nyu-York universiteti matbuoti, 1986).
6. Britannica ensiklopedyasi muharriri. Ferdenant de Sossure. Britannica.com sayitidan olingan.

